

Εκπομπή 6^η

Καππαδοκία

Μαρία Χαρακοπούλου: Όταν ήρθαν από την Τουρκία, κάθισαν –δεν ξέρω πόσο καιρό στην Αθήνα- από ‘κει ήρθαν εδώ στην Ελλάδα. Εδώ δεν είχε .. δάσος ήτανε. Εν τω μεταξύ, ο πατέρας μου με τον παππού μου βγήκαν έξω, βγήκαν στα χωριά, μάζεψαν κότες, κοτόπουλα, ό,τι χρειάζονταν για να ζήσουν ο κόσμος, δεν υπήρχε άλλο τρόπος.

Ονομάζεται Μαρία Χαρακοπούλου, είναι 82 ετών. Χατζη-μαρία τη φωνάζουν όλοι επειδή όταν ήταν μικρό παιδί είχε ταξιδέψει στα Ιεροσόλυμα. Ζει στα Βούναινα, ένα προσφυγικό χωριό έξω από τη Λάρισα. Ήταν το πρώτο παιδί που γεννήθηκε όταν οι πρόσφυγες από την Καππαδοκία εγκαταστάθηκαν σ’ ένα καταυλισμό με αντίσκηνα πρώτα, πριν χτίσουν εδώ το χωριό τους, το 1925.

Μάξιμος Χαρακόπουλος (βουλευτής – συγγραφέας): Κάπου 800 ψυχές ήρθαν ως πρόσφυγες το 1924. Τα πρώτα χρόνια ήταν πάρα πολύ δύσκολα, δεν αντέξανε τις κλιματικές συνθήκες και πέθαιναν πάρα πολλοί, κάθε μέρα είχαμε δύο και τρεις κηδείες το πρώτο διάστημα.

Οι γονείς της Χατζη-Μαρίας έφτασαν από τη Σουλούτζοβα της Καππαδοκίας. Όπως οι περισσότεροι Ρωμιοί της Καππαδοκίας, όταν ήρθαν στην Ελλάδα δε μιλούσαν ελληνικά, ήταν τουρκόφωνοι.

Μάξιμος Χαρακόπουλος (βουλευτής-συγγραφέας): Η ενσωμάτωση αυτών των ανθρώπων έχει μια διαφορετικότητα σε σχέση με τους υπόλοιπους πρόσφυγες. Θα έλεγα ότι ήταν ιδιαίτερα τραυματική γιατί αγνοώντας τη γλώσσα, το βασικό κώδικα επικοινωνίας έμπαινε σε αμφισβήτηση –αν θέλετε- η εθνική τους καθαρότητα, η εθνική συνείδηση αυτών των ανθρώπων από το γηγενή, από το ντόπιο πληθυσμό. Και γι’ αυτούς, βεβαίως, τους ανθρώπους αυτό ήτανε ύβρις ακατανόητη έτσι;- γιατί ξεκληρίστηκαν από τον τόπο τους, αναγκάστηκαν να γίνουν πρόσφυγες χωρίς να ερωτηθούν, ήταν αναγκαστικός ο χαρακτήρας της ανταλλαγής των πληθυσμών. Μου έλεγε κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διδακτορικής μου διατριβής ένας πρόσφυγας πρώτης γενιάς ότι στην πατρίδα – εννοεί τη Μ. Ασία – μας έλεγαν Γκιαούρηδες κι όταν ήρθαμε στην Ελλάδα μας φώναζαν Τουρκόσπορους, μας φώναζαν Τουρκομερίτες.

Οι αναμνήσεις από την Καππαδοκία ήταν τα παραμύθια με τα οποία μεγάλωνε η Χατζη - Μαρία. Στην ίδια την Καππαδοκία όμως δεν ταξίδεψε ποτέ. Δεν έχει δει ποτέ το χωριό των γονιών της. Αποφάσισε να κάνει αυτό το ταξίδι - προσκύνημα πρώτη φορά μετά από 80 χρόνια, μαζί μας. Η «Έρευνα» ταξιδεύει στη μαγική γη της Καππαδοκίας με τη Χατζη – Μαρία Χαρακοπούλου.

Ταξιδεύουμε στην Καππαδοκία. Δεν είναι μόνο ο τόπος που μαγεύει είναι και η ιστορία του. Αυτή η μεγάλη κοιλάδα των μονόλιθων ήταν το σταυροδρόμι όλων των εισβολών και των επιδρομών. Οι άνθρωποι εδώ έγιναν -ποιος ξέρει πόσους αιώνες πριν- τρωγλοδύτες. Έσκαβαν τις πόλεις τους στη μαλακή πέτρα, κρυμμένες κάτω απ' τη γη. Σε τέτοιους λαβύρινθους βρήκαν προστασία οι πρώτοι Χριστιανοί. Εδώ χτίστηκαν τα πρώτα μοναστήρια στην ιστορία του Χριστιανισμού, τον καιρό του Αϊ- Βασίλη, τον 4^ο μΧ. αιώνα όταν ο Επίσκοπος Καισαρείας, ο Μέγας Βασίλειος έγραψε τους πρώτους κανόνες του μοναχικού βίου.

Πατριάρχης Βαρθολομαίος: Είναι ένα βίωμα η Καππαδοκία. Για μας, καταρχήν, ως Οικουμενικό Πατριαρχείο είναι μία ιερή γη διότι εκεί έζησαν, ανεδείχθησαν, έδρασαν, έγραψαν μεγάλοι πατέρες της εκκλησίας.

Ταξιδεύουμε στην Καππαδοκία. Σκοντάφτουμε στα απομεινάρια μιας ζωής ελληνικής, στις μικρές πόλεις και τα χωριά που κατοικούσαν οι Ρωμιοί, μέχρι τον ξεριζωμό τους το 1924. Τα σπίτια τους, οι εκκλησίες τους, τα χωριά τα ίδια. Η Καρβάλη, η Συνασός, το Προκόπι και παντού συναντάς αυτές τις επιγραφές, γραμμένες με ελληνικό αλφάβητο αλλά σε γλώσσα τουρκική. Στα «καραμανλήδικα».

Μάξιμος Χαρακόπουλος (βουλευτής-συγγραφέας): Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι τουρκόφωνοι και προκειμένου να μην αλλαξοπιστήσουν, να μην εξισλαμιστούν η εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο που είναι τότε η εθναρχεύουσα εκκλησία, προχωρά στην έκδοση των λεγόμενων «καραμανλήδικων» βιβλίων που είναι αυτή η «καραμανλήδικη» γραφή με ελληνικά στοιχεία, με ελληνικούς χαρακτήρες στην τουρκική γλώσσα. Κι έτσι βλέπουμε και λειτουργίες να γίνονται στην τουρκική, ορθόδοξες λειτουργίες.

Φτάσαμε στο Προκόπι. Το Ουργκιούκ, όπως λέγεται σήμερα. Από 'δω ξεκινήσαμε με τη Χατζη – Μαρία και τον εγγονό της, το βουλευτή Μάξιμο Χαρακόπουλο.

Ταξιδέψαμε ένα ολόκληρο πρωινό για να φτάσουμε στη Σουλούτζοβα, ένα μικρό ορεινό χωριό στο δρόμο για τη Νίγη. Μας περίμενε μια έκπληξη. Μια οικογένεια ολόκληρη είχε συγκεντρωθεί για να υποδεχτεί τη γιαγιά Χατζη – Μαρία. Οι άνθρωποι αυτοί είναι τα παιδιά και τα εγγόνια μιας Ρωμιάς, της Ευθυμίας ή Μιτής, που όταν έγινε η ανταλλαγή των πληθυσμών το 1924 δεν έφυγε. Ήταν τότε 16 ετών. Την κράτησε και την παντρεύτηκε ένας Τούρκος του χωριού. Παρ' ότι η μάνα της είχε αγωνιστεί να την πάρει μαζί της στην Ελλάδα, η Ευθυμία έμεινε για πάντα στη Σουλούτζοβα. Πέρασε στο χωριό αυτό όλη της τη ζωή χωρίς ποτέ να ξαναδεί τη μάνα της ή άλλους συγγενείς της στην Ελλάδα. Η Ευθυμία ήταν εξαδέλφη της Χατζη – Μαρίας. Οι παππούδες ήταν αδέρφια.

Γιαγιά με άσπρη μαντήλα:

«Η Μιτή, η μάνα μας, πέθανε. Εγώ είμαι κόρη της. Είχε τρία αγόρια και τρία κορίτσια. Ήμασταν έξι αδέρφια.»

Ραμαζάν (γονατιστός κρατώντας μια φωτογραφία εξηγεί):

«Τη μάνα μας εδώ όλοι τη σεβόντουσαν. Δεν υπήρχε κανείς που να μην έχει φάει ψωμί από τα χέρια της. Ήταν πάρα πολύ καλός άνθρωπος. Λυπόμαστε πολύ για την μάνα μας, τη γιαγιά μας. Μακάρι να μπορούσε να ζήσει αυτές τις στιγμές. Πάντα το ήθελε. Αλλά εκείνα τα χρόνια, μεταξύ των δύο χωρών, δεν υπήρχε αυτή η φιλία, δεν ήταν εύκολες οι επισκέψεις. Είχαμε την νοσταλγία, θέλαμε να σας γνωρίσουμε και λυπόμαστε πάρα πολύ για 'κείνη διότι νοσταλγούσε πάντα να δει τον πατέρα της, τη μάνα της. Το επιθυμούσε πάρα πολύ. Μ' αυτό τον καημό πέθανε εκείνη.»

Άλλος Άνδρας:

«Μια μέρα ήρθαν εδώ κάποιοι από την Ελλάδα και η συγχωρεμένη η μάνα μου το έμαθε. Κι αμέσως, ντύθηκε και στολίστηκε για να τους δεχτεί. Έβαλε τα καινούρια της ρούχα, ετοιμάσανε το άλογο και πήρε κάποια δώρα μαζί της για να τα δώσει να τα πάνε στη μητέρα της, ένα σάλι, νομίζω, της είχε στείλει διότι επιθυμούσε πάρα πολύ να συναντήσει πρώτη φορά επισκέπτες από την Ελλάδα και ήθελε να μιλήσει μαζί τους.»

Γιαγιά με άσπρη μαντήλα:

«Η μάνα του πατέρα μας, η πεθερά της την κράτησε εδώ. Δεν την άφησε να φύγει παρόλο που όλα είχαν ετοιμαστεί για να φύγει με τους άλλους Έλληνες. Και δεν την είδε ποτέ ξανά τη μάνα της. Ζούσε πάντα μ' αυτή τη νοσταλγία.»

Η Χατζη – Μαρία έχει να μιλήσει τούρκικα δεκαετίες ολόκληρες. Μα μόλις βρέθηκε ανάμεσα σ' αυτά τα μακρινά, χαμένα εξαδέρφια, η γλώσσα που μιλούσε η μάνα της, τα τραγούδια που έλεγε η γιαγιά της ζωντάνεψαν ξανά.

Τριγυρίζουμε στο χωριό. Αναζητούμε από τα σημάδια ποιο μπορεί να ήταν το πατρικό σπίτι. Το ανακαλύπτουμε. Βρίσκουμε και την παλιά εκκλησία του χωριού. Ρημαγμένη πια, αποθήκη για παλιά υλικά. Κι ύστερα παίρνουμε το δρόμο της επιστροφής. Η Χατζη-Μαρία Χαρακοπούλου, η εξαδέρφη Ευθυμία, η Μιτή, που δε γνώρισε ποτέ, τα παιδιά και τα εγγόνια της Ρωμιάς, η συνάντηση, οι ιστορίες είναι το κλειδί που ανοίγει το μυστήριο της Καππαδοκίας και των ανθρώπων που έδεσαν τη ζωή τους μ' αυτό τον τόπο.

Κυριακή Δεληγιώργη, τραγουδά:

«Ρόδο μου, άνθισαν οι κυδωνιές. Μήπως έρχεται πάλι καλοκαίρι; Πόσο ακόμα θα αντέξει η καρδιά μου τον έρωτά σου; Πόσο ακόμα θα αντέξει η καρδιά μου τον έρωτά σου;»

Κυριακή Δεληγιώργη:

«Φυσικά, αγάπη είναι και μίσος. Άλλο τι έχει στη μέση; Αυτά είναι.»

Ανάστα Ζαχαροπούλου:

«Είχαμε καλό σπίτι, είχαμε κάτω και πάνω, σπίτια ωραία. Ο πατέρας μου ήτανε Πατέρας μου ήταν σιδερ..γάτης. Δεν μας έλειπε τίποτα, τίποτα. Άλλοι πεινούσαν και έρχονταν, τους έδινε η μάνα μου αλεύρι, ό,τι είχαμε. Πεινούσεν ο κόσμος. Εμείς ήμαστε καλοπιασμένοι.»

Οσία Χατζημελέτη:

«Ο πατέρας μου στα χωράφια. Τα βράδια στα καφενεία. Άλλο τι να κάνουμε, που ξέρω; Άλλοτε, πήγαιναν κι όξω στα χωριά, δούλευαν μαλλί. Το μαλλί έφτιαχναν και κάπες, έφτιαχναν ό,τι ήθελες, στρωσίδια.»

Κυριακή Δεληγιώργη:

«Το δικό μας το χωριό το λέγανε Καράτζελα. Μικρό και μεγάλο είχε. Δυο χωριά είναι αυτά, ένα πάνω κι ένα κάτω. Είναι το πιο μικρό. Αλλά έχει ... είχε, λέει, παλικάρια γίγαντες. Ένας κι ένας.»

Ανάστα Ζαχαροπούλου:

«Από τα Φάρασα είμαι. Απ' όταν έγινε η ανταλλαγή, μας πήραν κι ήρθαμε.»

Η γιαγιά Ανάστα ήταν δέκα χρονών παιδί όταν, ξαφνικά, στα χωριά της Καππαδοκίας, ήρθε η είδηση πως και οι χριστιανοί της Ανατολίας πρέπει να φύγουν. Πριν φύγουν οι Ρωμιοί από το χωριό της, είχαν κιόλας φτάσει οι άνθρωποι που θα το κατοικούσαν, μουσουλμάνοι απ' τα χωριά της Καστοριάς και της Κοζάνης, ανταλλαγέντες κι αυτοί ή ξεριζωμένοι που θα ζούσαν από 'δω και πέρα στα σπίτια τους.

Αγάπιος Μωυσίδης:

«Όταν ήρθε η διαταγή να φύγουμε, μας ειδοποίησαν: «Κάμτε τι θα κάμτε, σε κανά 2 – 3 μέρες ξεκινάτε.» Τι να πρωτοπουλήσουμε; Οι Τούρκοι δεν τα 'παιρναν επίτηδες, τ' αφήκαμε όλα σ' αυτουούς. Όλα, τα χοντρά πράγματα. Εμείς πήραμε κάτι εικόνες, κάτι ψιλοπράματα, που να τα πάμε; Και κανά ρούχο για να σκεπαστούμε. Ήρθαν, προτού να φύγουμε, ήρθαν οι Τούρκοι, οι οικογένειες από 'δω. Ήρθαν υποχρεωτικά μας ... μας το 'βαλαν μες στο σπίτι. Σφιχτήκαμε σε μια γωνία εμείς, μπήκαν κι αυτοί μέσα. Καλά ήμασταν. Αυτοί έφεραν, δεν είχαν ψωμί, είχαν μπομπότα καλαμπόκι. Το βλέπαμε εμείς, απορούσαμε: «Τι είναι αυτό; Τι ψωμί είναι αυτό;» Βάζαμε τη γλώσσα να ειδούμε τι ψωμί είναι αυτό, εμείς δεν ξέραμε τι θα πει καλαμπόκι.»

Ανάστα Ζαχαροπούλου:

«Τι πήραμε; Τίποτα. Όλα στα σπίτια μέσα 'πόμειναν. Αυτά που σκεπαζόμασταν, τις κουβέρτες, τίποτα άλλο. Κανά ψωμί πήραμε, ψωμιά έφτιακαμε μοναχοί μας, πήραμε,

τίποτα άλλο. Πήγαμεν όξω. Καθόμασταν όξω στα χωράφια. Από εκεί ύστερα, γνώριζε πολλά ο πατέρας μου, ήρθαν τρία – τέσσερα ζώα, φόρτωσαμε τα δυο τα πράγματα, καβάλα εμείς τα παιδιά και ήρθαμε Ιχ Γιαλί.»

Αρσένιος Καραμουράτης:

«Πετάνε από τα μπαλκόνια οι Τουρκαλάδες, πέτρες πάνω στο κεφάλι. Δόξα τω Θεώ (κάνει το σταυρό του) έλεγαν όλοι, να μας γλιτώσει ο Βενιζέλος. Έρχονται τα κάρα και μας παίρνουνε στα κάρα. Τα κάρα μας φέρνουν στο σταθμό του τρένου. Από το σταθμό του τρένου, εκεί ανταμωθήκανε τα τρένα, δυο τρένα. Το ένα χριστιανικό και το τουρκικό. Αρχισαν οι Τούρκοι, μας βλαστημούσανε. Τους λέμε: «αμάν μωρέ, σας κάναμε τίποτα;» Δεν καταλαβαίνανε αυτοί.»

Με κάρα, τρένα ή με τα πόδια πέρασαν τα βουνά και μαζεύτηκαν στο λιμάνι της Μερσίνας. Εκεί περίμεναν να φανούν τα πλοία που θα τους έφερναν στην Ελλάδα. Το ταξίδι στη θάλασσα κράτησε μήνες.

Κυριακή Δεληγιώργη:

«Μέρες, μήνες περιμένανε εκεί οι άνθρωποι να ‘ρθει, πότε να ‘ρθει εκείνη η σειρά να ανεβεί ο κόσμος, ο πληθυσμός αυτός. Μεσολάβησε καλοκαίρι, μέσω χειμώνας. Υπόφεραν πάρα πολύ.»

Αρσένιος Καραμουράτης:

«Και ήρθε το καράβι και μας πήρανε, αρχιπέλαγος, δεν ξέρω πόσες χιλιάδες ψυχές είχε μέσα. Τρία πατώματα, αρχιπέλαγος καράβι. Μαύρο, κατάμαυρο, ως εκεί πέρα, σαν βουνό. Εκεί μέσα πεθαίνανε.»

Ανάστα Ζαχαροπούλου:

«Σαν πέθαινε και μία γυναίκα, πέτα την στη θάλασσα, πέθαινε ένα μικρό, πέτα το στη θάλασσα. Εμείς φοβηθήκαμε. Είπαμε να γλιτώσουμε από εδώ, είπαμε.»

Αγάπιος Μωυσίδης:

«Εκεί όξω απ’ την Περαία, σ’ ένα νησί, στον Πόρο, εκεί έχει πέσει ψείρα, είχαν ψείρα, πιάστηκε, ολόκληρους μήνες, άπλυτοι κι αυτό. Ναι. Μας έβαλαν σε κλίβανους: «Θα μπειτε μέσαν εδώ, θα ξεντυθείτε, χώρια οι γυναίκες, χώρια οι άντρες,

λέει, τα δωμάτια, μέσαν άνοιγαν τα νερά, μπάνιο, να πλυθείτε», λέει. Προτού να μπουν στο μπάνιο, οι γυναίκες έκοψαν τα μαλλιά, σύρριζα μπιτ. Μερικές κοπέλες είχαν τέτοια (δείχνει) μαλλιά. Τα κράτησαν. «Απαγορεύεται, τίποτα, όλα θα καούν.»

Από τον Πειραιά οι Καπαδόκες σκόρπισαν, άλλοι στη Θεσσαλία, άλλοι στη Μακεδονία και τη Θράκη. Κάποιοι οδηγήθηκαν στην Κέρκυρα. Έμειναν ένα χρόνο εκεί, έπειτα στην Ηγουμενίτσα και, εντέλει, στην Κόνιτσα.

Ανάστα Ζαχαροπούλου:

«Κι έκατσαμε ενάμιση χρόνο στην Κέρκυρα. Εκεί πέθανε η μάνα μου. Εκεί πέθανε και το μικρό, είχαμε ακόμη ένα μικρό. Εκεί πέθανε. Δεν είχε, να πούμε, εκείνο που ήθελε η μάνα μου, ζέστες κι αυτά. Δεν είχαμε. Κάτω μας είχανε. Πάνω ήταν στρατός, κάτω μας έβαλαν. Τσιμέντα ήταν, κρύωσε η μάνα μου, πέθανε.»

Οσία Χατζημελέτη:

«Το '24, Οκτώβριο, τις 8 Οκτωβρίου ήρθαμε. Ήταν παζάρι. Ήρθαμεν, ήταν βροχή, κατεβήκαμεν απ' τα αμάξια ξυπόλυτα να πατήσουμε καταϊ φοβόμασταν, μας πήραν και μας πήγαν στο σπίτι, ξερό σπίτι. Τι να κάνουμε; Εκεί ..., εκεί κάτσαμεν.»

Οι περισσότεροι από τους πρόσφυγες αυτούς, όταν έφτασαν στην Ελλάδα δεν μιλούσαν καν ελληνικά, ήταν τουρκόφωνοι, καραμανλήδες.

Κυριακή Δεληγιώργη:

«Στην εκκλησία πηγαίνανε. Γράμματα ήταν ελληνικά, τα λόγια ήτανε τούρκικα. Ψέλλανε το Πάσχα όπως τα περνούσαμε «η ζωή εν τάφω», στα τουρκικά.

Αγάπιος Μουσιδής:

«Οι ντόπιοι δε μας πήραν με καλό μάτι. Δε μας δέχονταν έτσι, φιλικά. Δε μας δέχονταν, τσακώνονταν, χτυπιόνταν. «Παλιοπρόσφυγες».

Οσία Χατζημελέτη:

«Ποιος εξύγωνε μαρέ; Ήρθαμεν εδώ θηρία γίνηκαν οι Κονιτσιώτοι. Θηρία. Να μας έβλεπαν θα μας έτρωγαν. Τόσο πολύ δε μας χώνευαν.»

Στην Κόνιτσα, τη Λάρισα και την Αλεξανδρούπολη συναντήσαμε πρόσφυγες πρώτης γενιάς, ανθρώπους που έζησαν παιδιά το δράμα του ξεριζωμού και το θυμούνται ολοζώντανα. Ταξιδέψαμε στα χωριά απ' τα οποία έφυγαν οι άνθρωποι αυτοί. Συναντήσαμε εκείνους που σήμερα ζουν στα χωριά και τα σπίτια που άφησαν πίσω τους οι Ρωμιοί, πρόσφυγες και αυτοί ή παιδιά προσφύγων. Έχουν να μας διηγηθούν ιστορίες που μοιάζουν πολύ με εκείνες που είχαμε ακούσει στην Ελλάδα.

Συνασός

Παππούς Τζεβντέτ Γκιουμίσου:

«Γεννήθηκα στην Καστοριά και ήρθα εδώ το 1924. Στην αρχή μείναμε μαζί με τους Έλληνες, εδώ για έξι μήνες. Οι πατεράδες μας ξεκίνησαν να καλλιεργούν σιτάρι, καλαμπόκι και σίκαλη. Και ως αγρότες συνεχίσαμε μέχρι σήμερα. Στην αρχή, οι ντόπιοι μας περιφρονούσαν, δε μας καλοδέχτηκαν.»

Παππούς Ομέρ Οσπακίφ:

«Στην πατρίδα ήταν δύσκολες οι εποχές, οι πατεράδες μας έζησαν δύσκολες καταστάσεις διότι τότε υπήρχαν οι αντάρτες και δεν τους άφηναν ήσυχους στα χωριά. Οι αντάρτες τους έκαψαν το χωριό δύο φορές, όπως μου έλεγαν οι γονείς μου. Γι' αυτό το λόγο, δε μνημόνευαν το χωριό τους για αρκετό χρονικό διάστημα. Σαν πατρίδα, το νοσταλγούσαν μεν αλλά δεν άκουσα ποτέ να λένε ότι θα ήθελαν να επιστρέψουν εκεί.»

Παππούς Τζεβντέτ Γκιουμίσου:

«Εγώ όταν ήρθα τα τούρκικα δεν τα ήξερα. Δεν μπορούσα να συνεννοηθώ. Μετά άνοιξε ένα καινούριο σχολείο, ήμουν μαθητής, και εκεί έμαθα τα τούρκικα.»

Παππούς Ομέρ Οσπακίφ:

«Οι γονείς μου μιλούσαν μακεδονικά. Ήξεραν, όμως, και λίγα τουρκικά από παλαιότερα. Όταν φτάσαμε, όμως, εδώ ανάγκασαν εμένα και τα τέσσερά μου αδέρφια να μάθουμε και να μιλάμε τούρκικα. Μολαταύτα, εμείς στο σπίτι μακεδονικά μιλάμε και τα παιδιά μας δεν μιλούν αλλά καταλαβαίνουν τη γλώσσα αυτή.»

Βρισκόμαστε στην Καρβάλη, ένα από τα πιο ονομαστά ελληνικά χωριά της Καπαδοκίας. Το χωριό ονομάζεται σήμερα Γκιουζέλγιουρτ αλλά οι ντόπιοι τη λένε, συνήθως ακόμη, Καρβάλη. Η μεγαλύτερη περιουσία του χωριού είναι η εκκλησία του Αγίου Γρηγορίου του Ναζιανζηνού. Χτίστηκε το 385 μ.Χ. Για πάνω από 1.500 χρόνια, μέχρι το 1924 ήταν ναός χριστιανικός. Κατόπιν, έγινε τζαμί. Τα τελευταία χρόνια, όμως, η παλιά εκκλησία έγινε ξανά τόπος επίσκεψης και προσκυνήματος για τους Έλληνες, που έρχονται όλο και περισσότεροι κάθε χρόνο. Οι σημερινοί κάτοικοι του χωριού είναι, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, παιδιά ανταλλαξίμων μουσουλμάνων που ήρθαν απ' την Ελλάδα το '24. Έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με Έλληνες που είχαν κοινή μ' αυτούς μοίρα. Για πρώτη φορά, μιλούν κι αυτοί για τη δική τους ιστορία.

Βέης Ναλμπάντογλου:

«Εγώ εδώ γεννήθηκα, οι παππούδες μου έχουν έρθει από την Ελλάδα. Η συγχωρεμένη η γιαγιά μου καταγόταν από το Μεντεσέ και η μητέρα μου από το Κιουτσούκ Μασά, όλοι από την Ελλάδα. Και η πεθερά μου ήρθε από το Καλέμπολου, που ανήκει στο Νομό της Κοζάνης. Ο συγχωρεμένος ο πατέρας μου μιλούσε και ελληνικά.»

Ο Βέης Ναλμπάντογλου είναι σαμαράς. Έμαθε την τέχνη από τον πατέρα του, που κι αυτός την έφερε απ' την Κοζάνη. Ο παππούς του ήταν πεταλωτής, σκοτώθηκε στους βαλκανικούς πολέμους.

Βέης Ναλμπάντογλου:

«Ο πατέρας μου είχε πολεμήσει με τους Έλληνες. Ήταν μικρός τότε και ήθελε να παντρευτεί μια Ελληνίδα. Ο παππούς μου δεν το επέτρεψε. Ο παππούς μου έκανε το ίδιο επάγγελμα, ήταν πεταλωτής και τον δολοφόνησαν Έλληνες αντάρτες.»

Χασάν Γκεϊγκέλ:

«Με την ανταλλαγή το 1924, μου έλεγε ο πατέρας μου, ήρθαν από την Κοζάνη και τη Θεσσαλονίκη. Πολλοί πέρασαν την Οροσειρά του Ταύρου πεζοί και αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες, κακουχίες. Αρκετοί πέθαναν, τους πετούσαν στη θάλασσα. Ζούσαν με το γάλα που έπαιρναν από τα πρόβατα και τις κατσίκες που είχαν μαζί τους. Έφτασαν στην Τουρκία κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες. Τα σπίτια τους,

αυτά που άφησαν εκεί, ήταν πλούσια, μέσα σε τσιφλίκια. Ήταν διώροφα σπίτια και οι γύρω χώροι ήταν πολύ περιποιημένοι εκεί στην Κοζάνη της Ελλάδας, όπως μου έλεγε ο πατέρας μου. Και όταν έφτασαν εδώ, ξεκίνησαν πάλι από το μηδέν.»

Η Συνασός είναι το πιο φημισμένο απ' τα ελληνικά χωριά της Καππαδοκίας. Η παλιά εκκλησία της στέκει άθικτη. Τα παλιά ελληνικά αρχοντικά αναπαλαιώνονται, μετατρέπονται σε ξενώνες, περιμένουν Έλληνες τουρίστες. Σ' ένα παλιό ελληνικό σπίτι, μια επιγραφή δίνει στον επισκέπτη ένα απλό μάθημα ιστορίας. Σήμερα, λέει, είναι δικό μου. Αύριο, θα 'ναι δικό σου, μεθαύριο –ποιος ξέρει-τίνος;

«Αυτό είναι το σπίτι του πατέρα μου και της γιαγιάς μου την οποία γνώρισα και ζήσαμε μαζί περίπου 25 χρόνια. Πάντοτε μιλούσε για την Συνασό. Αυτή, βέβαια, είναι ... η κουζίνα της ήταν που έχει πέσει. Από κάτω ήταν ο στάβλος που έβαζε τα ζώα. Συνέχεια μιλούσε για το σπίτι της, συνέχεια μιλούσε για την Συνασό. Η Συνασός για όλους τους Συνασίτες ήταν κάτι το ... το φανταστικό, ήταν κάτι που δεν ξεχνούσαν ποτέ. Όποτε θα σου μιλούσαν, θα σου μιλούσαν για την Συνασό και την ζωή που κάνανε. Έζησα την κατάσταση αυτή παιδί, μαζί με το γάλα που μας δίνανε, μας δίνανε και την αγάπη για τη Συνασό.»

Στο Δημαρχείο της πόλης, Μουσταφά-Πασά λέγεται σήμερα, δεσπόζει ένας μεγάλος πίνακας ζωγραφικής, έργο Έλληνα ζωγράφου που απεικονίζει την ημέρα του αποχωρισμού των Ρωμιών με τους Τούρκους, την ημέρα της ανταλλαγής.

Μουσταφά Οζέρ (Δήμαρχος Συνασού):

«Στη Συνασό, οι σχέσεις μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων ήταν τέτοιες που ούτε αυτός ο πίνακας μπορεί να απεικονίσει τα πραγματικά αισθήματα φιλίας που υπήρχαν μεταξύ των δύο αυτών λαών.»

Σπύρος Ισόπουλος (πρ. συλλόγου Νέας Συνασού):

«Πράγματι, οι ... οι ... δεν είχαμε εμείς τίποτα να χωρίσουμε με τους Τούρκους. Το χωριό μας είχε 3.500 Έλληνες και 500 Τούρκους. Εμείς πάντοτε τους λέγαμε: «οι Τούρκοι μας». Τους ξεχωρίζαμε. Τους προσέχαμε. Τους βοηθούσαμε σαν να ήτανε, κατά κάποιο τρόπο, παιδιά μας. Το 1982 που ήρθαμε, ήρθε και κάποιος θείος μου, ο οποίος έζησε εδώ τα παιδικά του χρόνια μέχρι 15 – 16 χρονών κι έκτοτε δεν είχε

ξαναέρθει. Όταν πέρανε από το καφενείο των Τούρκων που ήτανε στην πλατεία, ένας τυφλός Τούρκος, καθώς πέρανε και άκουσε την ομιλία του διότι μιλούσε τούρκικα και πολύ καλά, του λέει: «εσύ είσαι ο Θεοδόσης, της Μαριγώς ο γιος. «Ο Βασίλης -ο πατέρας μου που είχε έρθει προηγουμένως - πώς είναι;» -«Οι αδερφές σου πως είναι;» Καταλαβαίνετε; Τέτοιες σχέσεις υπήρχαν.

Η Σινασός είναι μια περίπτωση εντελώς ξεχωριστή ανάμεσα στα ελληνικά χωριά της Καππαδοκίας. Ήταν μέρος πλούσιο, οι άντρες έφευγαν να δουλέψουν στην Κωνσταντινούπολη, έμποροι επιτυχημένοι κι έπειτα γύριζαν πίσω κι έχτιζαν σπίτια αρχοντικά. Από το 1832, το χωριό είχε ελληνικό σχολείο, αρρεναγωγείο, με δασκάλους που ερχόντουσαν από την Ελλάδα, χτισμένο με χρήματα του Βαρβάκη.»

Σπύρος Ισόπουλος (πρ. συλλόγου Νέας Σινασού):

«Το όνειρο των Σινασιτών ήταν να δουλέψουνε – το όνειρο και είχε γίνει τελικά, να το πούμε έτσι, ένα πιστεύω σε όλους – να δουλέψουνε μέχρι τα 45 τους - 50 χρόνια, να αφήσουνε την .. τη δουλειά τους στα παιδιά και να γυρίσουν πλέον να ζήσουνε στο χωριό τους, το οποίο υπεραγαπούσαν.»

Στη Σινασό, ο χρόνος σταμάτησε στις 2 Οκτωβρίου 1924, όταν έφυγαν οι τελευταίοι Έλληνες από το χωριό.

Σπύρος Ισόπουλος (πρ. συλλόγου Νέας Σινασού):

«Μάζεψαν ό,τι ανήκε στους Σινασίτες, στους Χριστιανούς. Τις εικόνες τους, τα βιβλία από το Αρρεναγωγείο, τους Κώδικες, - Κώδικες είναι οι ληξιαρχικές πράξεις που γινόντουσαν - διαθήκες και όλα αυτά. Μάζεψαν ό, τι, τέλος πάντων, όπως είπα προηγουμένως, ανήκε σ' αυτουμούς. Και τελευταία που μείνανε τα τέμπλη, πλέον, στις εκκλησίες, αυτά τα έκαψαν στο χαμάμ για να κάνουνε το τελευταίο τους μπάνιο και να φύγουνε.»

Η έξοδος των Σινασιτών και των άλλων Ρωμιών της Καππαδοκίας ήταν μια εξέλιξη αναπάντεχη. Το 1920, η Ελλάδα είχε καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τη μεριά των νικητών του πολέμου. Η Δυτική και η Ανατολική Θράκη είχαν ενταχθεί στην ελληνική επικράτεια. Η Ελλάδα είχε λάβει εντολή διοίκησης της ευρύτερης περιοχής της Σμύρνης μέχρι ο λαός της να

αποφασίζει με δημοψήφισμα για το μέλλον του. Ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Σμύρνη. Κι ύστερα, ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές. Η βασιλική παράταξη νικά και επαναφέρει τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο ελληνικός στρατός ξεκινά μια εκστρατεία που τον φέρνει ως τα περίχωρα της Άγκυρας κι έπειτα, αρχίζει η κατάρρευση. Το ελληνικό μέτωπο διαλύεται, ο Κεμάλ μπαίνει στη Σμύρνη, εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες φεύγουν για να γλιτώσουν την άγρια σφαγή που ακολουθεί. Τίποτε απ' όλα αυτά, όμως, δεν έφτασε στη μακρινή Καππαδοκία. Ο απόηχος του πολέμου δεν ακούστηκε εκεί, οι σχέσεις χριστιανών και μουσουλμάνων δε διαταράχθηκαν. Όταν, λοιπόν, τέλη του 1922, αρχίζουν στη Λωζάνη οι συνομιλίες για την υποχρεωτική ανταλλαγή των χριστιανικών και των μουσουλμανικών πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, όλοι πίστευαν ότι οι Καππαδόκες χριστιανοί θα εξαιρεθούν.

Μπρους Κλαρκ (δημοσιογράφος-συγγραφέας):

«Στην αρχή, και οι Έλληνες και οι Τούρκοι αλλά και ιδιαίτερα οι Τούρκοι πίστευαν ότι θα 'μεναν οι Καππαδόκες, διότι φαίνεται από την αλληλογραφία μεταξύ Λωζάνης και Άγκυρας ότι οι Τούρκοι έδιναν μεγάλη σημασία στο να ιδρυθεί μία λεγόμενη τουρκική ορθόδοξη εκκλησία που θα 'τανε μία αιγίδα για τους χριστιανούς που θα 'μεναν στην Καππαδοκία. Και αυτό ήταν θέμα για τους Τούρκους, ναι .. ύψιστου ενδιαφέροντος.»

Ο Μπρους Κλαρκ, δημοσιογράφος και ιστορικός, μελέτησε πρόσφατα τα αρχεία των συνομιλιών της Λωζάνης για τις ανάγκες ενός βιβλίου, αφιερωμένου στο δράμα της ανταλλαγής των πληθυσμών. Η τουρκική πλευρά, εκείνους τους κρίσιμους μήνες του '22, επεχείρησε να στήσει μια νέα, τουρκόφωνη, ελεγχόμενη από το κεμαλικό κράτος ορθόδοξη εκκλησία για αν αδυνατίσει το κύρος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Αυτό, ίσως, ήταν που έκρινε τη μοίρα των Καππαδοκών.

Μπρους Κλαρκ (δημοσιογράφος-συγγραφέας):

«Για τους Έλληνες η ύπαρξη πολλών χριστιανών στην Καππαδοκία θα 'τανε ενδεχομένως, μία και απειλή για το Πατριαρχείο γιατί; Διότι οι Καππαδόκες χριστιανοί αν ήτανε υπό την αιγίδα της καινούριας λεγόμενης τουρκικής ορθόδοξης εκκλησίας, θα 'τανε αντικειμενικά μια απειλή για το κύρος του Πατριαρχείου που θα

‘μενε στην Κωνσταντινούπολη. Λοιπόν, αυτό για τους Έλληνες και για τους Τούρκους, βέβαια, μάλλον υπήρχε και ο αντίθετος φόβος ότι οι χριστιανοί που θα ‘μεναν στην Καππαδοκία θα ‘τανε, τουλάχιστον μερικοί, θα ‘τανε υπό την αιγίδα του Πατριάρχη, άρα θα είχε ο Πατριάρχης ποίμνιο και αυτό για τους Τούρκους ήτανε ένα .. μία αντικειμενική απειλή αν θέλετε, ναι.»

Κάπως έτσι, ο χριστιανικός πληθυσμός της Καππαδοκίας πήρε το δρόμο της προσφυγιάς. Τον ίδιο δρόμο, από αντίθετη κατεύθυνση, έπαιρνε ο Λουτφί Καρατάγ.

Λουτφί Καρατάγ:

«Στα Γιάννενα εμείς, ο πατέρας μου έμαθε στην πόλη –ήξερε και αγγλικά και γαλλικά και τούρκικα και ελληνικά- αλλά εμείς στο σπίτι δεν ήξεραμεν τούρκικα. Δεν ήξεραμεν, καθόλου, κανέναν.»

Ο Λουτφί γεννήθηκε το 1914, ήταν δέκα ετών όταν έφυγε. Είχε προλάβει να πάει δύο τάξεις σε ελληνικό σχολείο. Θυμάται ακόμη τα ελληνικά. Θυμάται, επίσης, τη μέρα που άλλαξε η ζωή τους, τη μέρα που οι γείτονες από φίλοι άρχισαν αν γίνονται εχθροί, όταν οι πρώτοι τραυματίες γύρισαν στα Γιάννενα από το μικρασιατικό μέτωπο.

Λουτφί Καρατάγ:

«Ο στρατιώτης μάζωνε τα παιδιά και έρχονται στην πόρτα. Στην πόρτα φωτογραφία μεγάλη, καμάρα. Και έλεγαν ένα τραγούδι, στρατιωτικό τραγούδι. «Του σπαθιού ο γιος πάει κι αυτός εμπρός μ’ αυτόν τον Κωνσταντίνο, μ’ αυτόν τον βασιλιά θα πάρουμε τη πόλη και την Αγία – Σοφιά. Θα διώξουμε τους Τούρκους στην Κόκκινη Μηλιά». Βαράνε την πόρτα. Η μαμά μου, ήμαστε πέντε παιδιά, αδέρφια εμείς ένα που .. στο σπίτι κάτω ένα ...

-Κελάρι

Κελάρι, ναι. Κελάρι ήτανε και μας έβαλε μέσα εκεί και κλείδωνε την πόρτα.»

Από τα Γιάννενα τους πήγαν στην Πρέβεζα και από ‘κει, με τα καράβια έφτασαν σε κάποια άγνωστη ασιατική ακτή. Κάποια στιγμή, τους όρισαν το σπίτι που θα γινόταν πια δικό τους, σπίτι –ως τότε- Ρωμιών, που θα έφευγαν με την ανταλλαγή.

Λουτφί Καρατάγ:

«Ήρθαμε, μας είπανε στο μεγάλο δρόμο, 53 νούμερο το σπίτι είναι δικό σας. Μας έδωσαν έναν άνθρωπο, πήγαμε. Κοντά ήτανε απ' τη θάλασσα. Πήγαμε μπροστά στην πόρτα ένα σκαμνί και μια με μαύρα ντυμένη, μια γυναίκα σηκώθηκε και το κλειδί του σπιτιού, το κλειδί μας το 'δωσε .. θέλει να το δώσει στη μάνα μου και της λέει τούρκικα: «να καθίσετε με καλό.»

Η ανάμνηση μιας Ρωμιάς που έχανε το σπίτι και τη ζωή της ολόκληρη, μα περίμενε να δει τους νέους ενοίκους και να τους καλώς ορίσει είναι η πιο δυνατή ανάμνηση από το δράμα της ζωής που έζησε ο γερο-Λουτφί. Τα συζητάει κάθε φορά που έρχεται στην Πόλη με τους φίλους τους, τα παιδιά των ανταλλαζίμων που συγκεντρώνονται σ' ένα ίδρυμα, το Ίδρυμα της Συνθήκης της Λωζάνης. Ιδρύθηκε το 1999, αμέσως μετά τους σεισμούς της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης.

Σεφέρ Γκιουβέντς (Ίδρ. Ανταλλαγέντων Λωζάνης):

«Οι στόχοι του Ιδρύματός μας είναι να υπηρετήσουμε μια κουλτούρας ειρήνης, αδελφοσύνης και φιλίας των δύο λαών. Να ερευνήσουμε επιστημονικά το θέμα της ανταλλαγής. Και προπάντων να προασπίσουμε την πολιτιστική κληρονομιά που άφησαν πίσω τους οι ανταλλάξιμοι. Τα τζαμιά μας στην Ελλάδα, τα ιεροσπουδαστήρια, τα χαμάμ μας, αλλά και οι εκκλησίες των Ελλήνων ορθοδόξων εδώ, τα μοναστήρια τους, είναι μνημεία πολύτιμα. Ως τώρα τα θεωρούσαν οι δύο χώρες ξένα, τα περιφρονούσαν. Αλλά αποτελούν πολιτιστική κληρονομιά που ανήκει στον κάθε τόπο και πρέπει να σωθεί.»

Βρεθήκαμε στα γραφεία του Ιδρύματος μια μέρα που η χορωδία έκανε πρόβα.

Μουφεντί Πεκίν:

«Τα ελληνικά τα 'μαθα από τη γιαγιά μου. Εγώ μεγάλωσα στη Σμύρνη και η γιαγιά μου ήρθε μεγάλη απ' την Κρήτη, η μαμά μου ήρθε τρία χρονών. Και στο ίδιο σπίτι ήταν και η μαμά μου και η γιαγιά μου. Η γιαγιά μου μόνο μιλούσε ελληνικά. Δεν ήξερε ούτε μια λέξη τούρκικα, έτσι τα 'μαθα.»

Η Μουφιντέ, εγγονή μιας τουρκοκρητικιάς είναι Αντιπρόεδρος του συλλόγου. Τη ρωτάμε τι έλεγε η γιαγιά, τι θυμόταν από την Κρήτη.

Μουφιντέ Πεκίν:

«Δε μιλούσε πάρα πολύ γιατί ήτανε μια τραγωδία, ήτανε μια τραύμα που πέρασε, ήταν πολύ δύσκολα χρόνια και δε μιλούσε πολύ αλλά μας έλεγε για χωράφια, για πορτοκαλιές, για σπίτια. Εγώ όταν πήγα πρώτη φορά στην Ελλάδα νόμιζα πως –στην Ελλάδα όχι, στην Κρήτη- νόμιζα πως η Κρήτη ήταν όλη κίτρινη με πορτοκαλιές, αφού δεν ήτανε. Έτσι, φαντασίες είχαμε, όνειρα και τα τραγούδια μας, βέβαια, τα έμαθα απ’ τη γιαγιά μου. Δεν ήτανε πολύ ευτυχισμένη γυναίκα, ήτανε ... θλιμμένη ήτανε, δε μιλούσε πολύ. Όλα τα μαύρα έβαζε.»

**-Τι ήταν το σημαντικό σ’ αυτούς τους ανθρώπους, στην πρώτη γενιά;
Ανακούφιση γιατί γλίτωσαν ή στεναχώρια που άφησαν κάτι που αγαπούσαν;**

«Ναι, νομίζω πως είναι και τα δυο. Πάντα έλεγαν: «ο Κεμάλ μας γλίτωσε». Αυτό το φράση το άκουσα πολλές φορές. «Μας γλίτωσε απ’ τους Ρωμιούς που μας σκοτώνανε και τα λοιπά». Αλλά ήταν και μια νοσταλγία γιατί ήταν πατρίδα. Πάντα ήτανε τα καλύτερα εκεί. Ποτέ δεν ήτανε τα καλύτερα στη Σμύρνη, ούτε πορτοκάλια, ούτε τίποτα, τίποτα. Το χώμα, τη μυρωδιά του χώμα της Κρήτης στα Χανιά.»

Ο Φάνης Ισαακίδης, οδοντίατρος στην Αλεξανδρούπολη είναι εγγονός ενός πρόσφυγα απ’ το Μιστί, που εγκαταστάθηκε στο –τότε- Δεδέ Αγάτς. Εδώ και λίγα χρόνια, κάνει κάθε χρόνο το ταξίδι ως το χωριό των παππούδων του, το Μιστί. Όπως πολλοί νεότεροι, γόννοι προσφύγων της Καππαδοκίας κάνει το ταξίδι ως εδώ –όχι ως τουρίστας αλλά ως ένας άνθρωπος που αναζητά τον εαυτό του.

Φάνης Ισαακίδης (πρ. συλλόγου Καππαδοκών):

«Πρόλαβα αρκετούς της πρώτης γενιάς και σαν παραμύθι που μιλούσαν και λέγανε πως περνούσαν στην πατρίδα, πάντα λέγανε ότι όταν ήρθαν στα σύνορα κοντά, ήρθανε για τον λόγο ότι δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι μετά από τόσα χρόνια - γιατί και ο παππούς και η γιαγιά αυτών- μεγαλώσανε, γεννηθήκανε και μεγαλώσανε στην Καππαδοκία, ότι θα μπορούσαν έτσι εύκολα να χάσουν την πατρίδα τους. Πιστεύαν ότι, κάποια στιγμή, θα λήξει αυτό το πράγμα και θα γυρίσουνε πάλι στην Καππαδοκία.»

Με οδηγό τις αναμνήσεις των παππούδων του, ο Φάνης προσπάθησε να μαντέψει ποιο μπορεί να ήταν το πατρογονικό του σπίτι. Ήταν, του είχαν πει, κοντά στο

παλιό χριστιανικό νεκροταφείο. Το σπίτι στέκει ακόμα. Το κατοικούν τα εγγόνια μουσουλμάνων, που στην ανταλλαγή, ήρθαν εδώ από την Καστοριά. Το παλιό ρωμαϊκό σπίτι είναι τώρα στάβλος. Υπάρχουν, ακόμα, τα σημάδια της παλιάς ζωής. Τα παραμύθια των γιαγιάδων έλεγαν πως όλα τα σπίτια του χωριού ήταν παλιά, ως το 1.800 περίπου, υπόγεια, τρωγλοδυτικά. Κι όταν, αργότερα, άρχισαν να χτίζονται σπίτια κανονικά πάνω απ' τη γη, οι άνθρωποι του χωριού κράτησαν και τα παλιά υπόγεια σπίτια τους, ενωμένα με λαγούμια, με σήραγγες που ένωναν το ένα με το άλλο, κι όλα μαζί οδηγούσαν σε μια υπόγεια εκκλησία που ήταν ασφαλισμένη με μεγάλες μυλόπετρες, που άνοιγαν μόνον από μέσα.

Φάνης Ισαακίδης:

«Όταν δεχόντουσαν επίθεση ή κίνδυνο μπαίνανε σε ένα σημείο μέσα σ' ένα δωμάτιο ή στην εκκλησία και κλείναν από μέσα την πέτρα, το τρόχι αυτό. Κι έτσι, δεν μπορούσε κανένας να μπει. Απέξω είναι αδύνατον να το ανοίξουνε. Μόνο άνοιγε από μέσα με ειδικό μοχλό. Έτσι, και υπάρχει και η παράδοση που λένε ότι φεύγοντας με την ανταλλαγή από πάνω από την εκκλησία την μεγάλη, ρίζανε για να μην τα βρουν γιατί δεν μπορούσαν να τα κουβαλήσουν όλα, ήταν πάρα πολλά: και εικόνες και εξαπτέρυγα ... τα ρίζανε μέσα στο πλεθρό, στο πηγάδι που ένωνε την εκκλησία, ας το πούμε, με την υπόγεια εκκλησία και αφού έκλεισαν από την μέσα πλευρά τα τρόχια μετά βγήκαν από κάπου που κανένας δεν ξέρει.»

Το κέντρο της ζωής του χωριού ήταν η εκκλησία του Αγίου Βασιλείου με τους δώδεκα τρούλους της. Οι Μιστιώτες καμαρώνουν πως ήταν η μεγαλύτερη εκκλησία –μετά την Αγιά-Σοφιά- στην Ανατολή. Για χρόνια, ήταν αποθήκη για ζωοτροφές και λιπάσματα. Τα τελευταία χρόνια, ο Δήμος την καθαρίζει και κάπως την περιποιείται. Το 2004, για πρώτη φορά, μετά από ογδόντα ολόκληρα χρόνια, οι τουρκικές αρχές έδωσαν άδεια στον Πατριάρχη Βαρθολομαίο να έρθει και να λειτουργήσει στην εκκλησία αυτή.

Φάνης Ισαακίδης:

«Η λειτουργία έγινε, ο εσπερινός ουσιαστικά το 2004. Μετά από 80 χρόνια ξαναλειτούργησε η εκκλησία, ήταν πάρα πολύ συγκινητικό και αυτό. Όλα τα λεωφορεία που ήμασταν μέσα, ο κόσμος από τα λεωφορεία έψελνε χωρίς να ξέρει τι ψέλνουνε. Όπου μπαίναμε, ψέλναμε το Υπερμάχω γιατί δεν ξέραμε τίποτα άλλο.

Δηλαδή και άνθρωποι οι οποίοι στην Ελλάδα όταν είναι ούτε πατάνε μέσα σε εκκλησίες, ούτε τους ενδιαφέρουν οι εκκλησίες αλλά φαίνεται ότι είναι στην φύση του ανθρώπου ή του Έλληνα όταν χάνει κάτι να καταλαβαίνει την αξία του.»

Πατριάρχης Βαρθολομαίος:

«Η Καππαδοκία, την οποία τα τελευταία χρόνια επισκέπτομαι επί τακτικής βάσεως, κατ' έτος. Με εμπνέει. Όταν είμαι εκεί, συνήθως είμαι με πολλούς προσκυνητάς που με συνοδεύουν απ' εδώ ή έρχονται από την Ελλάδα και από άλλα μέρη και κάνουμε όλοι μαζί το προσκύνημα, τους εσπερινούς, τις λειτουργίες. Με εμπνέει. Και όπως όλες τις αλησμόνητες πατρίδες, έτσι και την Καππαδοκία τη θεωρώ μία πατρίδα της ψυχής μου. Η πατρίδα μου είναι η Ίμβρος. Χρόνια τώρα ζω στην Κωνσταντινούπολη, αλλά όλες αυτές οι άλλοτε επιφανείς, σπουδαίες Μητροπόλεις του θρόνου είναι αλησμόνητες πατρίδες των ψυχών μας. Έχουμε ένα πνευματικό δεσμό με τους σπουδαίους Ιεράρχας που εποίμαναν αυτές τις επαρχίες. Με τον πολιτισμό υψηλού επιπέδου που ανέπτυξαν οι πατέρες μας, οι πρόγονοι μας, στα βάθη της Ανατολής. Όταν πηγαίνω στη Σινασό, στο Προκόπιο, εις τας πέριξ πόλεις και τα χωριά και βλέπω αυτά τα ωραία σχολεία, τα αρχοντικά, τις εκκλησίες, όπως την εκκλησία του Αγ. Θεοδώρου στη Μαλακοπή, εντυπωσιάζομαι. Συγκινούμαι.»

Εκκλησίες παλιές, μοναστήρια, πολιτείες ολόκληρες, κρυφές, σκαλισμένες σε ηφαιστειογενή βράχια ή θαμμένες κάτω απ' τη γη, αυτή είναι η μυστηριώδης γοητεία της Καππαδοκίας. Και μαζί, είναι τα ίχνη των ανθρώπων που έζησαν εδώ και ξεριζώθηκαν το 1924, αφήνοντας πίσω τα σημάδια της ζωής που έζησαν αλλά και κάποιες μνήμες που δεν έχουν σβήσει και κάποιες πληγές που δεν έχουν κλείσει.

Από το ταξίδι στην Καππαδοκία, κρατάς, πρώτα απ' όλα, τις εικόνες αυτού του τόπου, που όμοιός του, δεν υπάρχει στον κόσμο. Είναι ένα υψίπεδο, εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά απ' τα μικρασιατικά παράλια, στην καρδιά της Ανατολίας, τριγυρισμένο από ηφαιστεια. Οι εκρήξεις αυτών των ηφαιστειών χιλιάδες χρόνια πριν, διαμόρφωσαν αυτή τη μυστική κοιλάδα από λευκή πέτρα, σπαρμένη με μονόλιθους. Οι αιώνες, το νερό και ο άνεμος έδωσαν στις πέτρες σχήματα αλλόκοτα, έπλασαν νεράιδες ψηλόλιγνες με μια πέτρα για σκούφο. Κι έπειτα, είναι η υποβλητική πνευματική ατμόσφαιρα που είναι αποτυπωμένη στους τοίχους των αρχαίων μοναστηριών, σ' αυτές τις αιογραφίες που όμοιές τους, δεν βλέπεις

πουθενά αλλού. Μα, πάνω απ' όλα, απ' το ταξίδι στην Καππαδοκία, κρατάμε την αφήγηση του δράματος των ανθρώπων που έζησαν εδώ και ξαφνικά, ένα πρωί, χωρίς κανείς να τους ρωτήσει υποχρεώθηκαν να φύγουν. 1.200.000 άνθρωποι ήρθαν στην Ελλάδα απ' τη Μικρά Ασία μετά την καταστροφή κι ανάμεσά τους, περίπτωση ξεχωριστή, 100.000 πιστοί χριστιανοί της Καππαδοκίας, караμανλήδες, δηλαδή, τουρκόφωνοι. Κι εκείνοι, που ήρθαν α πάρουν τη θέση τους στα σπίτια τους και τα χωριά τους, πρόσφυγες κι αυτοί που δε μιλούσαν τη γλώσσα της νέας τους πατρίδας. Η φωνή τους είναι ο επίλογος του ταξιδιού.

-Τι είναι αυτό που σας κάνει ενώ δεν είχατε δει ποτέ αυτή την πόλη και εσείς προσωπικά δεν είχατε ποτέ καμία σχέση με την πόλη αυτή, απλώς ακούγατε από τη γιαγιά, γιατί όταν πάτε στα Χανιά συγκινείστε;

Μουφιντέ Πεκίν:

«Γιατί κάτι μας τραβάει. Είναι το αίμα, δεν ξέρω. Είναι το τόπο, είναι το χώμα, είναι το .. η κλίμα και οι ιστορίες που ακούγαμε. Εγώ άκουγα ονόματα, τους τόπους που λέγανε: «Χαλέπα, Χαλέπα, που είναι το Χαλέπα;» Είναι ένα γειτονιά στα Χανιά. Άκουα, πάντα άκουα και το Φανάρι και τα λοιπά. Όλα αυτά και όταν πήγα σαν ... τα βρήκα σαν .. σαν τα άφησα εκεί εγώ, τα ίδια ήτανε.»